

Küsimusleht nr. 148

KÜSIMUSI KÜLA MAJANDUSELUST

Etnograafiamuuseumi korrespondendid on kogunud väärt materjali maarahva endisaegsest eluolust. Oleme saanud palju häid kirjeldusi talurahva töödest-tegemistest. Käesoleva küsimuslehe eesmärgiks on saada andmeid ühe küla ja temas elavate perede majanduselu kohta. Andmete kogumisel tuleks küsitleda esijoones neid inimesi, kes ise on talumajapidamist juhtinud, ise väljas tööl käinud, ise ametit õppinud. Küsitlemisel ja vastuse vormistamisel püüame kindlalt lahus hoida erinevad ajajärgud (tsaariaeg, kodanlik aeg, nõukogude aeg enne kollektiviseerimist). Samuti peame olema terased sotsiaalsete rühmituste eripära jälgimisel (pererahvas, sulasrahvas, vabadikud, küla ametimehed). Pererahva juures peame silmas veel talude suurusastmeid (suurtalu, keskmik, väiketalu). Mida konkreetsem me selliste andmetega oleme, seda hõlpsam on hiljem Teie poolt kogutud teateid kasutada. Soovime Teile koduküla majanduselu uurimisel julget pealehakkamist!

1. Küla asukoht (end. mõis, vald, kihelkond, kolhoos/sovkos, osakond, külanõukogu).

2. Küla nimi. Kuidas rahvapärinus seletab küla nime teket, selle muutumist? Küla eri osade nimed?

3. Küla asend maastikul. Küla paiknemine teede, veekogude suhtes. Kus kandis asusid varem küla põllud, heinamaad, karjamaad, mets? Kui kaugel külast oli mõis, vallamaja, lähimad laadakohad, kihelkonna keskus, linn, raudteejaam, sadam? Millist teed mööda sinna mindi (jala, talvel reetega)?

4. Kirjeldage külas või selle vahetus läheduses asuvaid ühiskondlikke hooneid (koolimaja, rahvamaja, vallamaja, vaestemaja, kõrts, ühiskauplus, pritsikuur jne.). Andke nende rahvapärane nimetus! Kuidas neid hooneid kasutati alaliselt, ajutiselt? Kuidas need hooned leiavad kasutamist tänapäeval?

5. Perede arv ja nende rahvapärane nimetus. Märkige eraldi vanatalud (mõisaaegsed ostu- ja renditalud), vabadikukohad (eraldi majapidamine, talu maal eraldi hoonetega või talu saunas), kodanliku aja maareformi käigus rajatud asundustalud, käsitöölise kohad, nõukogude korra ajal rajatud uusmaasaajate talud, suvituskruunid.

6. Joonistage lihtne skeem, peale märkides küla läbivad teed ja küla pered ning ühiskondlikud hooned. Skeemil märgitud objektid nummerdage ja tooge numbrite tähendus tekstis. Pered palume anda samas süsteemis ja järjestuses nagu vastuses eelmisele küsimusele.

7. Iseloomustage talude suurust. Mõnel pool on külarahvas vahet teinud täis- ja pooltalude vahel. Täistalude (kuue päeva talu, vanatalu, kolme hobuse talu jne.) hulka kuulusid suuremad majapidamised. Pooltaluna (kolme päeva talu jne. kahe hobuse talu jne.) tunti küla väiksemaid talusid. Omaette on juba kodanlikul ajal rajatud asundustalud. Kui palju täis- ja pooltalul (või asundustalul) oli põllumaad, heinamaad, karjamaad, metsa? Kui palju oli talus veoloomi, lüpsilehmi, vasi- kaid, sigu, pörsaid, lambaid, kanu, hanesid jne.? Kuidas talu õuehoonetes kajastus talumajapidamise suurus?

8. Iseloomustage küla talude majanduselu. Millest said talud oma peamise tulu (teravilja, lina, kartuli, elusloomade, liha, piima jne. müük)? Mis andis talule lisasissetulekut (kala- püük, aiamaasaaduste, mee jne. müük, metsatöö- ja vedu, käsi- töö, väljas tööl käimine, meresõit jne.)? Kas siin oli erinevusi suurte ja väikeste talude vahel, tsaariaja ja kodanliku aja vahel? Milles need erinevused konkreetsetl seisnesid?

9. Iseloomustage talupere suurust. Keda loeti kuuluvaks pererahva (peremehe perekond, peremehe-perenaise vanemad, vennad ja õed oma perekondadega jne.) ja keda sulasrahva (sulane, tüdruk, suviline, karjalaps jne.) hulka? Kui palju oli talus tööjõulisi mehi, naisi, lapsi, vanu? Kas talvel kasutati võõ- rast tööjõudu pidevalt, suviti, hooajati, päeviti? Millised olid siin erinevused sõltuvalt talu suurusest? Milline oli pere liikmete omavaheline tööjaotus? Kas pere- ja sulasrahvas võttis võrdsetl osa kõigist töödest? Millised olid siin erinevused soo ja vanuse vahele?

10. Iseloomustage pere- ja sulasrahva suhtlemist tööajal, tööst vabal ajal, puhkepäevadel. Kas sulasrahval oli vahel ka mõni tööst vabapäev? Kus sulasrahvas magas? Kas pere- ja sulasrahvas sõi ühe laua ääres ühist toitu? Kas külarahva ette- võtmistel (kiigel, laulukooris, koolis, leiris, kokakursustel jne.) tehti vahet pere- ja sulasrahva vahel? Tooge selle kohta konk- reetseid näiteid eri ajastutest.

11. Iseloomustage küla vabadike majanduselu, selle juures peame silmas pidama asjaolu, et vabadikke oli õige mitut liiki. Osa vabadikke omas iseseisva majapidamise — neil oli oma maa, väikekari. Taluga polnud neil mingit seost. Teine osa vaba- dikke oli saanud maa talu käest ja oli ka selle taluga seotud. Vabadiku väikemajand asus harilikult talu ääremaa del. Osa vabadikke elas talu saunas, osa isegi pererahvaga ühe katuse all. Võib-olla oli veel teisigi mooduseid. Vahel on neil eri vaba- dike liikidel oma erinev nimetus — see tuleks kindlasti kirja

panna koos selle nimetuse rahvapärase seletuse või tõlgendusega.

Püüdke välja selgitada, millest sai üks või teine vabadikupere oma peamise elatuse, mis andis lisatulu. Kuivõrd andis perele elatust maa, loomad. Kuivõrd tüüpiline oli tööjõuliste ja laste väljas töölkäimine, käsitööga tegelemine. Kuhu vabadikupere oma tööjõudu rakendada sai (oma külas, vallas, kaugemal, linnas)? Kas oli mõni kindel paikkond, kus tööl käidi karjasena, suvilisena, hooajati, ehitustöödel, maaparandusel, turbarabas jne.? Kui suur oli üldse vabadikupere ja kes sealt esijoones väljaspool kodu tööl käisid. Kuivõrd kättesaadav oli mingi ameti õppimine, koolis käimine? Kuidas pererahvas suhtus vabadikesse? Kuidas vabadikud võtsid osa küla ühisüritustest?

12. Iseloomustage külas (või küla läheduses) olevaid ametimehi (käsitöeline, metsavaht, kooliõpetaja, kaupmees, mölder, kõrtsmik jne.). Milline oli nende pere suurus, varustatus maaga, loomadega. Kuivõrd nad kasutasid võõrast tööjõudu, kuivõrd nende pere liikmed käisid väljas tööl. Milline oli nende osa küla ühisüritustes? Kuidas Teie kandis suhtuti ametimeestesse ja nende perekonnaliikmetesse?

13. Iseloomustage kodust käsitööoskust. Kuidas õpiti vajalikke käsitööoskusi? Loendage, millised tööriistad olid talul, millised vabadikupereel (raua-, puu-, naha-, ehitustöö, ketrus, kudumine, õmblemine jne.)? Kust hangiti käsitööks vajalikku toormaterjali, tööriistu? Kas tehti käsitööd ka võõrastele või müügiks? Milliseid töid lasti teha oma küla käsitöolistel, kaugemal asuva külakäsitöolisel, alevis, linnas? Miks ühte meistermeest eelistati teisele? Miks üha vähem kasutati oma pere liikmete poolt tehtud tööriistu ja tarbevara ning selle asemele eelistati käsitöölise valmistatud esemeid või koguni ostukaupa? Kas Teie kandis tunti ka rändavaid käsitöölisi? Mis alaga nad tegelesid (ehitustöö, nahaparkimine, teritamine, põrsaste lõikamine, täku ruunamine, rätsepatöö, kingsepatöö jne.)? Kust kandist need mehed pärinesid? Miks nende oskusi eelistati kasutada? Kus nad kohapeal peatusid? Millised olid töö tasustamise põhimõtted (ajatöö, tükitöö koos kostiga jne.)? Kuidas külarahvas rändkäsitöolistesse suhtus?

14. Kus olid Teie külale lähemad laadad? Mis ajal neid laatasid peeti? Kas käidi ka kaugematel laatadel, miks? Millega üldse laatadel kaubeldi? Mida ühel või teisel laadal eelistati osta-müüa? Mida Teie kandi pered laadalt esijoones ostsid-müüsid? Millised lõbustused olid laadal? Kes perest laadal käis? Kas sulasrahvas sai laada puhul vaba päeva? Mida toodi laadalt kodustele kostiks, kingituseks?

15. Kas Teie kandis käisid rändkaupmehed? Mis kaupu nad müüsid, kust kandi mehi nad olid? Mis aastaajal rändkaupmehed liikusid? Kas ühe kaubaga käisid ikka ühed kindlad mehed või olid igal aastal eri mehed? Kas ühel rändkaupmehel oli kindel

marsruut ja kindlad ööbimiskohad? Kuidas suhtuti rändkaupmehele? Kuidas ta tasus öömaja eest? Kas rändkaupmehe kaubad olid paremad-halvemad, odavamad-kallimad kui poes, laadal, linnas? Millal Teie kandis kõige viimaseid rändkaupmehi mäletatakse?

16. Kas Teie kandis on ringi liikunud ka mitmesuguse kraami vahetajad või ülesostjad? Mida nad kogusid-ostsid, mida vastu pakkusid (kaltsude eest savikausse, teravilja eest kala, puunõusid jne.)? Kas on tuntud lina, põrsaste, vasikate, munade jne. kokkuostjaid? Milles oli nende kauba tegemise eelis?

17. Kus asusid Teie külale lähemad kauplused? Mis kaupasad üldse maakauplustes müüdi? Mida Teie kandi pered poest esijoones ostsid? Kas ostkaupade ring aja jooksul kasvas või kahanes? Miks? Kuivõrd poest osteti toorainet (raud, nahk, tsement jne.), tööriistu, tarbevara, toiduaineid, riidekraami jne.? Kas mõnda kaupa toodi ka kaugemal asuvast poest (alev, linn)? Miks üht poodi eelistati teisele? Kas eelistati ühiskauplust erakauplusele? Kas poest saadi vahel kaupa ka võlgu?

18. Kus asusid Teie külale lähemad veskid? Millist jahvatust ühes või teises veskis eelistati teha? Miks? Millise veski juures oli ka villakraasimine, vanutamine, sindliõikus, laualõikus? Või oli selleks eraldi töökojad, käsitöölised?

19. Kus Teie küla talud oma nahad parkisid? Kuivõrd seda tehti kodus, oma küla parkali juures, alevis või linnas, rändparkali juures. Või vahetati toornahad pargitud nahkade vastu? Kus seda tehti? Või müüdi toornahad maha ja osteti valmiskaupa (hobuserakmed, saapad, pastlad).

20. Millal Teie külas hakati piima viima meiereisse? Kus see asus? Kuidas piimavedu oli korraldatud? Kuidas lõss leidis kasutamist? Kus Teie kandis olid erameiereid, kus ühismeiereid? Miks vahel üht meiereid eelistati teisele?

21. Kas Teie küla oli haaratud ka majandusliku ühistegevusega (kooperatiivi kauplus, masinaühistu, maaparanduse ühistu, karjakontroll jne.). Iseloomustage nende ühistuste otsustarbekust, juhtimist

Koostaja J. Linnus